

світовий, регіональний та національний виміри// Енциклопедія. Упорядник та редактор Римаренко Ю. І. – К., 1998. – С. 85; 7. Соціально-економічна географія України:/ За ред. проф. Шаблія О.І. – Львів, 1994. – С.219; 8. Насибуллін Р.Т.. Міграція из города в деревню.// Социс. – 1990.- №3. – С. 75 – 78; Чехович С. Б. Юридичні аспекти міграційних процесів в Україні. – К., 2001. – С. 16; 9. Покшишевский В. В.Миграция населения, как общественное явление и задачи статистического их изучения – М., 1973. – С. 15; 10. Переведенцев В. И. Методы изучения миграции населения.- М.,1975. – С.34.; 11. Денисенко М.Б., Ионцев А.И., Хорев Б.С. Миграциология. – М., 1989. – С. 5.; 12. Міграційні процеси в Україні у 1999 р. – К.: 2000. – 416 с.; Міграції населення України в 2000 році. – К., 2001. – 425с.; 13. Тимченко С.М. Українське село. Проблеми етносоціальних змін 1959 – 1989 рр.- Запоріжжя,1995; його ж: Етносоціальні процеси в українському селі (60 – 80 рр. ХХ ст). Дис. докт. стор. наук. – Запоріжжя,1995; 14. Панченко П.П. Деформації в розвитку українського села у 80 – на початку 90 рр. // Український історичний журнал (далі - УІЖ) – 1992. - №1. – С. 18-28; 15. Вівчарик М. М. Національні процеси в українському селі в умовах демократизації суспільства // УІЖ. – 1992. - № 1. – С. 98 – 104; 16. Реформування соціальної сфери села: організаційно-методичні засади. За редакцією П.Т.Саблука. – К., 2000. – 475 с.; Ринкова трансформація економіки АПК. / За ред. Саблука П.Т., Амбросова В.Я., Мазнева Г.Є. Ч. I. Соціально-економічні проблеми розвитку села. – К., 2002; 17. Прибиткова І.М. Чи загрожує депопуляція українському селу? // Філософська і соціологічна думка. – 1989. - №3. – С.22-24; її ж: Україна 90-х: Демографічна ситуація. Вікова структура населення // Наука і суспільство. – 1998. - №1. – С.10-13; 18. Богуцький О.А. Демографічна ситуація на селі // Економіка АПК. – 1997. - №11. – С. 54-59; 19. Сільська молодь України в період політичних та економічних трансформацій: настрої, орієнтації, сподівання. / Воронін Є. І., Ганюков О.А., Дупленко П.Ю. та інші. - К., 1998. – С. 25.; 20. Демографический ежегодник, 1990. – 1990.- С. 528 – 529. ; 21. Уманець Т.В. Пігарев Ю.Б. Статистика. – К., 2003. – С. 206.; 22. Населення України - 1995.- К., 1997. – С.74; 23. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри // Енциклопедія. Упорядник та редактор Римаренко Ю. І. – К., 1998. – С. 134.; 24. Старостенко Г. Взаємозв'язок трудової маятникової міграції сільського населення і соціально-демографічних процесів. // Економіка України. - 1994.- № 2. – С. 71.; 25. Там само. – С. 55.; 26. Демографічна криза в Україні: причини і наслідки. Із співповіді голови Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони Г. Крючкова на парламентських слуханнях 21 травня 2003 р. // Голос України. – 2003. – 3 червня. – С. 8.; 27. Малиновська О. А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні. – К., 1997. – С.9.; 28. Панченко П.П., Шмарчук В. А. Аграрна історія України. - К., 2000. – С.295.; 29. Максим'юк О. Структурні зрушення у сільській поселенській мережі України. // Україна: аспекти праці. – 2000. - № 2. – С. 33; 30. Кривчик Г.Г. Соціальний розвиток українського села в 60-80-ті рр. ХХ ст. Дис... докт. істор. наук. – Дніпропетровськ, 2002.; 31. Кузнецов О. А. Українське село: проблеми соціальних змін (70-і – перша половина 80-х років ХХ ст.). Дис... канд. істор. наук. – Запоріжжя, 2003.; 32. Полякова Л. І. Етносоціальні процеси на півдні України у 60-80 х рр. ХХ ст. Дис... канд. істор. наук. – Запоріжжя,2000.

Д.О.Мельников

МОЛОДЬ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПЕРШІ КРОКИ, ПРОБЛЕМИ (90-І РР. ХХ СТ.)

Однією зі складових частин ринкової економіки є підприємництво, тобто така сфера діяльності людей, в якій проявляється організаційно-господарське новаторство на основі використання різноманітних можливостей для випуску нових товарів або старих новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту, організації виробництва тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети¹.

Підприємницька діяльність є одним із засобів самореалізації молодого покоління, тих, хто сьогодні вступає в самостійне життя. Юнацький максималізм пов'язаний з бажанням зайнятися справою, в якій можна було б реалізувати набуті знання, природні задатки, побачити реальні результати своєї роботи, отримати від неї моральне задоволення та матеріальну винагороду.

Автор робить спробу дослідити процес залучення молоді в сферу підприємництва з тим, щоб набутий досвід, проблеми, які виникали в ній, були критично оцінені не тільки науковцями, але і представниками органів державної влади, всіма тими, хто займається молодіжною політикою, самими підприємцями, отримали нове бачення подальшого розвитку цієї сфери діяльності.

Варто вказати, що проблема участі молоді в підприємстві ще не стала предметом

глибокого дослідження науковцями України. Перші кроки в цьому напрямку були зроблені соціологами. Вони неодноразово робили дослідження в різних регіонах країни щодо участі молоді в сфері підприємництва. Наслідками цієї роботи були їх публікації в колективних працях, підготовлених Міністерством України у справах сім'ї та молоді, Державним Комітетом України у справах сім'ї та молоді, Українським науково-дослідним інститутом проблем молоді, Українським інститутом соціальних досліджень². Інформацію узагальнюючого характеру щодо участі молоді в підприємницькій діяльності можна знайти в щорічних доповідях Державного Комітету у справах сім'ї та молоді Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України "Про становище молоді в Україні"³. Значний фактичний матеріал, який засвідчує молодіжні ініціативи, проблеми в розвитку молодіжного підприємництва, подають періодичні видання.

Наукова новизна статті полягає в тому, що її автор прагне дослідити процес залучення молоді до підприємницької діяльності в перше десятиріччя незалежної України, в той період, коли закладались основи ринкової економіки, йшов процес пошуку форм і методів організації цієї роботи, показати причини, які гальмували розвиток молодіжного підприємництва в країні, пропонує своє бачення поліпшення цієї роботи в майбутньому.

В Законі України від 5 лютого 1993 р. "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" вказувалось, що держава бере на себе зобов'язання підтримувати і сприяти розвитку підприємницької ініціативи молоді. З цією метою органи державної виконавчої влади взяли на себе ініціативу по розробці та реалізації системи заходів підтримки підприємництва молоді, включаючи довгострокове кредитування, забезпечення виробничими приміщеннями, страхування комерційного ризику тощо. Закон орієнтував місцеві Ради народних депутатів на необхідність встановлення пільгової плати за реєстрацію підприємств, створених молодими громадянами та молодіжними громадськими організаціями, допомагати в реалізації програм підготовки та перепідготовки молоді, яка займається підприємництвом⁴.

В рамках виконання положень закону місцеві органи державної влади приймали спеціальні рішення щодо розвитку цього виду діяльності молоді, надавали їй необхідну допомогу. Так, у квітні 1994 року Черкаська обласна Рада народних депутатів прийняла рішення "Про розвиток молодіжного підприємництва та організацію праці підлітків". За цим рішенням статус "молодіжного" надавався підприємствам, де працювало не менше 80% молодих людей віком до 20 років. Прикладом рентабельної діяльності такого типу підприємств було молодіжне підприємство "ІНЕД", в якому працювало біля 90% молоді⁵. На жаль, значного поширення молодіжних підприємств в області не відбулося. Для цього були і певні об'єктивні причини, зокрема і інертність значної частини молодих людей, відсутність у них бажання займатися підприємництвом.

Практичні заходи щодо реалізації державної політики зайнятості, розвитку підприємництва в країні, залучення до цієї справи молоді проводили регіональні центри зайнятості. Вони організовували інформаційні семінари з тими, хто тимчасово не працював з орієнтацією їх на заняття підприємництвом. Молодь отримувала необхідну інформацію щодо порядку виплати одноразової допомоги по безробіттю для відкриття власної справи. Центри допомагали юнакам та дівчатам оцінити власні можливості щодо бізнесової діяльності, вчили складати бізнес-плани, прогнозувати свою майбутню діяльність тощо.

Найбільш привабливими сферами для заняття підприємництвом були галузі, які потребували невеликого первинного капіталу, мали швидкий обіг коштів, а саме: торгівля, сфера обслуговування, сільське господарство, переробне виробництво тощо. Соціологічні дослідження, проведені Українським інститутом соціальних досліджень, показали, що саме ці галузі приваблюють молодь, що їх вибір був, з одного боку, закономірністю періоду первинного періоду накопичення капіталу, з іншого – результат несприятливого інвестиційного клімату, особливостей переважно ваучерної приватизації, фінансової нестабільності, занадто складних умов реєстрації нових підприємств, правової незахищеності суб'єктів економічної діяльності від зловживань, утисків, протидії та поборів з боку

.....
державних чиновників усіх рівнів тощо⁶.

В багатьох регіонах України функціонували центри підтримки молодіжного підприємництва, бізнес-клуби, навчально-тренувальні фірми. Так, Київський молодіжний Центр праці за підтримки Держкомсім'ямолоді провів телевізійний конкурс "Бізнес-профі", що сприяло поліпшенню знань молодих людей щодо їх працевлаштування, вибору роботи, яка найбільше їм підходила. Протягом 1998-1999 років відбулися два благодійних культурно-освітніх рейди Республіканського пересувного культурно-освітнього центру "Молодь України" з метою підтримки підприємницької ініціативи молоді. Як експеримент Рівненський регіональний бізнес-центр і управління у справах сім'ї та молоді Рівненської облдержадміністрації проводили реалізацію "Програми сприяння розвитку та підтримки молодих підприємців області", в яку було включено відкриття курсів з навчання молоді основам підприємницької діяльності, організаційне сприяння підприємцям-початківцям, надання їм маркетингових послуг, стажування молодих спеціалістів на комерційно-виробничих об'єктах всіх форм власності тощо.

В реалізації молодіжної політики зайнятості, залученням юнаків та дівчат у сферу підприємництва важливу роль зіграли центри соціальних служб для молоді. В 1999 році Полтавський, Сумський, Івано-Франківський, Донецький центри соціальних служб для молоді реалізували такі соціальні програми, як "Основи підприємницької діяльності" та "Підтримка молодіжного підприємництва". При Білоцерківському центрі працював "Центр працевлаштування та сприяння молодіжному підприємництву". Юристами та психологами Харківського та Запорізького центрів соціальних служб для молоді проводилися тренінги "Перші кроки у бізнесі" та "Правові питання підліткового бізнесу". В Івано-Франківському центрі традиційним був конкурс "Молодий бізнесмен". У містах Антрацит, Горлівка, Краснодон, Кіровськ, Мелітополь, Красноперекоськ та Слов'янськ були відкриті "Школи економічних знань", "Бізнес-школи", "Школи молодих підприємців"⁷.

В 1998 році Держкомсім'ямолоддю, Держкомпідприємництвом і Спілкою підприємців малих, середніх та приватизованих підприємств України було підписано тристоронню угоду про співробітництво щодо підтримки та розвитку молодіжного підприємництва в Україні. На допомогу цьому було створено Координаційну раду з питань підтримки та організації підприємницької діяльності молоді, до складу якої увійшли представники різних міністерств, організацій та молодіжних громадських об'єднань.

Відчувши підтримку з боку державних органів, вбачаючи необхідність в координації дій молодих підприємців, в травні 1999 року в Києві на Конгресі молодих підприємців була створена Рада молодих підприємців України. За досить короткий час членами Ради стало близько 500 молодих людей, які були власниками або керівниками відомих в Україні фірм та підприємств. Серед них – корпорація "Північно-Східна промислова група", мережі АЗС "Гефест", "Космос", "Паралель", компанії "Атланта-Капітал", страхові компанії "АСКА", "Золоті ворота" та інші. Головою Ради молодих підприємців України було обрано 26-річного народного депутата України Віталія Хомутильника. У місті Києві, Донецькій, Житомирській, Івано-Франківській, Львівській, Сумській, Харківській областях були створенні регіональні організації Ради⁸.

В плані діяльності Ради була розробка програм розвитку молодіжного підприємництва як на всеукраїнському, так і на регіональному рівнях. Передбачалося створення стимулів для молодих підприємців, які дають роботу студентам та учням у вільний від навчання час, забезпечення робочими місцями молоді, створення механізму стажування молодих працівників на підприємствах та організаціях, формування фонду кредитування підприємств-початківців. Подальше функціонування Ради молодих підприємців України показало її дієздатність. Вже в перші роки її роботи під її крилом паралельно функціонувало декілька проектів розвитку молодіжного підприємництва на всеукраїнському рівні.

На жаль, разом з позитивними результатами в розвитку молодіжного підприємництва були і серйозні проблеми. В зв'язку з тим, що був високий рівень оподаткування,

.....

прослідковувалось непрозоре та суперечливе законодавство, існував бюрократичний механізм щодо оформлення документів під час створення підприємств малого та середнього бізнесу, частка участі молодих людей у сфері підприємництва була невисокою. Про це свідчать і результати моніторингових опитувань, що проводили Український науково-дослідний інститут проблем молоді, Український інститут соціальних досліджень та Центр “Соціальний моніторинг” впродовж 1993-2003 років. Протягом цього десятиріччя зменшилася питома вага молоді, котра мала наміри або плани займатися у найближчому майбутньому підприємницькою діяльністю. Якщо в 1993 році бажання стати підприємцями виявило 24% опитаних, в 1994 році – 11%, в 1995 році – 7%, то в 2002 році тільки 9% респондентів. Якщо в 1993 році не бажали стати підприємцями 14% молоді, то в 2002 році їх було вже 30%.⁹ Дослідження показало, що бізнесом займалася незначна частина молоді. Лише 3% респондентів офіційно займалися підприємницькою діяльністю.¹⁰

Існуючі проблеми в розвитку підприємництва змушували молодих людей реалізувати свою економічну активність в тіньовій економіці. За соціологічними дослідженнями, проведеними Українським інститутом соціальних досліджень у 1998 році, частина молодих громадян, які були залучені до неформальної, тобто офіційно незареєстрованої діяльності, становила 30%, ще 32% молоді мали досвід такої діяльності в минулому.¹¹

Найбільш поширеними видами зайнятості молоді у тіньовій економіці були виробництво, продаж і перепродаж домашньої сільськогосподарської продукції (9%), випадкові заробітки у приватних осіб (9%), виробництво, продаж і перепродаж промислових товарів (6%). Важливими джерелами прибутків для молоді були також такі види незареєстрованої діяльності як водій на власному автомобілі (3%), різні домашні ремесла (3%), будівельні, ремонтні роботи (3%).¹² Певна частина молоді була залучена до кримінальної економіки, тобто заборонених законодавством видів діяльності, а саме: до транспортування і реалізації наркотиків, секс-бізнесу, рекету тощо. Проте достовірних даних про міру залучення молоді до кримінальної економіки на той час не було.

Отже, протягом 90-х років в Україні йшов процес поступового залучення молоді до підприємницької діяльності. Разом з тим частина молоді в цій сфері діяльності була незначною, темпи розвитку молодіжного підприємництва мали тенденцію до уповільнення, відбувалося поступове залучення молодих людей до тіньової економіки. Діяльність центральних та місцевих органів влади не давала тих результатів, які б засвідчували про велике прагнення молоді до заняття підприємницькою діяльністю. Можна стверджувати, що 90-і роки стали роками невикористаних можливостей в реалізації намірів молоді щодо заняття підприємництвом.

Розвиток підприємництва, середнього та малого бізнесу в Україні в значній мірі залежить від професійно підготовлених фахівців управлінської ланки, депутатів різних рівнів, громадських організацій. Зміни, які відбулися в політичному житті країни наприкінці 2004 року, пов'язані з виборами нового Президента України, вселяють надію на те, що підприємництво, залучення до нього молодих людей набере свого нового, перспективного продовження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мочерний С.В. Основи економічних знань. – К., 2002. – С.137; 2. Молоде покоління нової України. – К., 1995; Довідникові матеріали про становище молоді та хід реалізації державної молодіжної політики в Україні. – К., 1997; Майбутнє України – в руках молоді! – К., 1998; Молодь України в дзеркалі соціології. – К., 2001; Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку, як чинник забезпечення національних інтересів України. – К., 2003; 3. Про становище молоді в Україні (за підсумками 1997 року): Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. – К., 1998; Про становище молоді в Україні (за підсумками 1998 року): Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. – К., 1999; Про становище молоді в Україні (за підсумками 1999 року): Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. – К., 2000; 4. Закон України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку

.....
молоді в Україні // Молодіжний рух в Україні. Довідник. Частина I. – К., 1998. – С.201; 5. Інтеграція молоді в сучасні економічні відносини. – К., 1999. – С.47; 6. Молодь України у дзеркалі соціології. – К., 2001. – С.33; 7. Про становище молоді в Україні (за підсумками 1999 року): Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України. – К., 2000. – С.95-96; 8. Рада молодих підприємців // Молода Україна. – 2000. – 5 лист.; 9. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку, як чинник забезпечення національних інтересів України. – К., 2003. – С.59; 10. Молодь України у дзеркалі соціології. – К., 2001. – С.32; 11. Там само. – С.33; 12. Там само. – С.33-34.

К.М.Ніколаєць

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Сільське господарство України у сучасний період ще не вийшло зі стану глибокої кризи, яка була спричинена недалекоглядною політикою багатьох урядів незалежної України. Розвиток сільського господарства нашої держави досліджували багато вчених.¹ Однією із найкращих робіт є праця академіка Б.Панасюка, в якій уперше за роки незалежності України зроблена спроба на основі конкретних статистичних і аналітичних матеріалів показати реалізацію економічної політики виконавчою владою з позитивної і негативної сторін.² У 2004 р. вийшли друком праці В.А.Чеботарьова³ та М.Л.Крижачківського⁴, присвячені інноваційній трансформації структури АПК та науковому його забезпеченню. В основному вчені аналізують ситуацію, що склалася в аграрному секторі сучасної України та причини негараздів у налагодженні виробництва. Про перспективи розвитку АПК у вітчизняній історіографії говориться ще досить мало. Власне перспективи оцінюються науковцями-економістами, які розраховують використання коштів, вкладених у АПК. Глобальні ж перспективи його розвитку ще не стали предметом спеціального дослідження. Оцінка таких перспектив, в тому числі й з огляду на можливі варіанти зовнішньоекономічного та політичного співробітництва та орієнтації, була б корисною у сучасних умовах побудови соціально орієнтованої ринкової економіки у нашій державі.

Україна вибрала інноваційну модель розвитку всіх сфер суспільного життя, основи якої мають бути закладені в процесі структурної перебудови економіки.⁵ Однак протягом останніх десяти років економічна політика України базувалася з розрахунку на іноземні інвестиції. Розрахунки на реальну іноземну допомогу для задоволення національних прагнень довгий час залишалися марними, адже іноземні промисловці та підприємці зацікавлені у стабільності економічної ситуації в країні. З економічної точки зору Україна могла б зацікавити їх своїми природними ресурсами, у першу чергу, корисними копалинами та земельними ресурсами. Однак сподівання на те, що Україна має у якості свого чорнозему великий плюс у переговорах із зарубіжними країнами швидше за все так і залишаться сподіваннями. За сучасного рівня розвитку технологій виробництва, у тому числі і сільськогосподарського, родючість ґрунтів вже не відіграє такої ролі, як раніше. Адже за наявності хімічних добрив можна значно покращити результати збору врожаю. З іншого боку, частина земельних ресурсів України (не пов'язаних і Чорнобильською катастрофою) можуть бути використані для вирощування так званої “екологічно чистої продукції” сільського господарства, яка досить високо цінується у західних країнах, а на її виготовлення, за умови використання дешевої української робочої сили, не потрібні були б великі витрати. Дефіцит сільськогосподарської техніки можна було б подолати за рахунок залучення імпортних машин або створення виробничих потужностей для їх виготовлення в Україні. У іншому випадку сільське господарство держави було б більш конкурентноздатним.

Наявність відносно великої кількості дешевої робочої сили, звичайно, може привернути увагу іноземних інвесторів, але у такому випадку для України уготована доля